

M U Z E U L Ț Ă R I I C R I Ș U R I L O R

CRISIA

LV

O R A D E A • 2 0 2 5

Cel de-al doilea volum al seriei dedicate presei culturale din Oradea și Bihor reprezintă o contribuție academică semnificativă la înțelegerea dinamicii culturale a acestei regiuni, îmbinând analiza istorică cu reflecții contemporane asupra transformărilor jurnalistice. Cartea nu doar că explorează evoluția presei locale, dar reconstituie, totodată, profilul cultural și identitar al unui spațiu încărcat de semnificații istorice și simbolice.

Pentru autor, Florin Ardelean, acest demers are o dublă relevanță: pe de o parte, își propune să recupereze memoria culturală a locului, iar pe de altă parte, urmărește să ofere o perspectivă critică asupra continuității și transformării discursului cultural bihorean. Prin portretizarea unor figuri emblematice precum Iosif Vulcan, fondator al revistei *Familia* și susținător fervent al identității românești, volumul trasează conexiuni între istoria presei și aspirațiile naționale ale intelectualilor vremii. Alte personalități, precum Traian Birăescu sau Teodor Neș, sunt readuse în atenție pentru a sublinia contribuția lor la conservarea și promovarea valorilor locale în contexte istorice diverse și adesea potrivnice.

Cartea reușește să contureze un tablou complex al fenomenului cultural bihorean, în care jurnalismul devine un instrument al coagulării identității etnice, religioase și sociale. Astfel, volumul transcende simpla documentare istorică, oferind o viziune integratoare asupra relației dintre presă, cultură și comunitate într-un spațiu marcat de multiculturalism și tensiuni politice. Florin Ardelean reușește să îmbine analiza obiectivă cu o implicare personală evidentă, fapt care conferă lucrării o profunzime aparte și o relevanță sporită în peisajul academic actual.

Volumul al II-lea al lucrării *Istoria presei culturale din Oradea* de Florin Ardelean continuă să exploreze și să aprofundeze istoria jurnalismului cultural bihorean, în aceeași manieră riguroasă și captivantă ca primul volum. Structurat în mai multe capitole care sunt studii realizate din cercetarea unor teme diverse ce oscilează între analiza presei culturale locale și perspective asupra fenomenelor jurnalistice actuale, cartea îmbogățește perspectiva creată prin intermediul volumului I.

Iosif Vulcan poate fi perceput ca un „brand” central în economia volumului, atât din punct de vedere simbolic, cât și cultural, prin impactul său asupra presei culturale românești și asupra identității naționale. Florin Ardelean îl prezintă pe Vulcan nu doar ca pe un pionier al jurnalismului cultural, ci și ca pe un catalizator al coeziunii intelectuale și al afirmării conștiinței naționale.

În contextul cărții, Vulcan devine un simbol al continuității și al rezilienței culturale într-un mediu istoric și politic ostil. Prin revista *Familia*, el a reușit să creeze o platformă care a funcționat ca o „umbrelă” identitară pentru comunitatea românească, devenind sinonim cu lupta pentru păstrarea limbii, culturii și valorilor naționale. Astfel, Iosif Vulcan nu este doar un personaj istoric, ci și un reper cultural care întruchipează spiritul de inițiativă, perseverența și

viziunea strategică. În acest sens, cartea îl construiește ca un „brand” cultural – o figură emblematică a cărei moștenire transcende epoca sa, devenind relevantă pentru înțelegerea dinamicii culturale și identitare a românilor din Transilvania.

Capitolul „Iosif Vulcan – fericitul” îl prezintă pe fondatorul revistei *Familia* ca pe o personalitate complexă, care și-a abandonat o carieră juridică promițătoare pentru a-și dedica viața unui ideal cultural. Decizia sa de a publica o revistă culturală românească într-un mediu ostil, fără sprijin financiar semnificativ, reflectă un curaj și o viziune remarcabile. Un aspect interesant este felul în care autorul îl descrie pe Vulcan drept „fericit” nu prin prisma realizărilor sale literare sau materiale, ci datorită împlinirii destinului său cultural. Această fericire derivă din reușita sa de a oferi comunității românești o platformă pentru afirmarea identității naționale și culturale, chiar într-un context istoric dominat de presiuni asimilaționiste. De asemenea, Florin Ardelean subliniază că Iosif Vulcan, deși nu a fost un mare creator literar¹, a excelat ca manager cultural, susținând publicarea revistei timp de 42 de ani – un adevărat miracol editorial pentru acea epocă. Această dedicare absolută față de un ideal face din Iosif Vulcan o figură emblematică, iar povestea sa oferă o lecție despre sacrificiu, perseverență și împlinire prin „năzuință impură” (p. 13) și prin dedicarea față de o cauză mai mare decât propria persoană.

Un punct central al cărții este reprezentat de cele trei studii dedicate revistei *Familia* (seriile II, III și IV), care oferă o evaluare minuțioasă a contribuției acesteia la păstrarea identității culturale și naționale în perioade dificile. În special, seria a III-a, publicată între 1934-1940, este analizată ca un exemplu de excelență în jurnalismul cultural românesc. Capitolul detaliază eforturile de revitalizare a revistei *Familia* în diferite perioade istorice. Autorul analizează contribuția lui Mihail G. Samarineanu la seria a III-a, evidențiind calitatea colaboratorilor și relevanța revistei în cultura românească interbelică. Studiul explorează provocările socio-politice și economice care au influențat continuitatea publicației.

Cartea se remarcă și prin investigarea influenței exilului asupra imaginii culturii românești sub dictatura comunistă, cu un focus pe contribuția revistei *Limite* din Paris. Florin Ardelean investighează modul în care revista *Limite* din exil prezintă cultura românească sub dictatura comunistă. Analiza aduce o perspectivă inedită asupra impactului politicii comuniste asupra imaginii României în diaspora. Revista devine un spațiu de critică culturală și de conservare a valorilor identitare în exil.

Revista „*Limite*”, analizată în contextul volumului, reprezintă un exemplu fascinant de publicație care pendulează între rolul de platformă militantă și cel de expresie culturală în diaspora românească. Destinul acesteia este marcat de efortul intelectualilor exilați de a păstra vie identitatea culturală românească în timpul dictaturii ceaușiste și „să viseze îndrăzneț” (p. 206), oferind o imagine critică și complexă asupra regimului comunist și a influenței acestuia asupra culturii și societății. Militantismul revistei este evident în modul în care aceasta devine o voce a opoziției față de regimul totalitar, expunând cenzura, opresiunea și degradarea culturii naționale. Totodată, dimensiunea sa culturală este subliniată prin încercarea de a oferi un spațiu de reflecție și dialog pentru elitele intelectuale din exil, contribuind astfel la păstrarea și promovarea valorilor fundamentale ale culturii românești.

Destinul revistei *Limite* este unul paradoxal: deși a fost un produs al exilului și al unor vremuri dificile, ea a reușit să depășească granițele temporale ale perioadei în care a apărut,

¹ „Doar că Iosif Vulcan nu a riscat, nu a vrut să se bizuiască pe șansa de-a face și cultură, în marginea carierei, chit că o istorie contrafactuală poate că i-ar fi demontat aprehensiunile” (p. 13).

oferind un exemplu de reziliență culturală și de angajament față de valorile umaniste. Această dualitate între militant și cultural îi conferă o relevanță istorică și o poziție unică în peisajul jurnalistic românesc al secolului XX.

Într-o altă ordine ideatică și la alte dimensiuni, patrimoniul cultural și identitar este îmbogățit și prin intermediul unor „școli” neoficiale locale, rol pe care l-a jucat *Crisia*, o expresie a cercetării științifice și muzeistice locale. *Crisia* își asumă un rol mai structurat, acționând ca o „școală” neoficială pentru istoricii, un „laborator” (p. 189) pentru cercetătorii și etnografii din Bihor. Capitolul explorează rolul anuarului *Crisia* în susținerea cercetării științifice, muzeistice și culturale în Bihor. Autorul subliniază importanța acestuia ca o „școală” neconvențională pentru formarea specialiștilor în istorie, arte și științele naturii. Timp de cinci decenii, publicația a fost un bastion al continuității culturale în regiune. O astfel de publicație instituțională, precum *Crisia*, anuar al Muzeului Țării Crișurilor, continuă să susțină cercetarea și formarea generațiilor de specialiști și astfel își menține relevanța.

Iar dacă *Crisia* e analizată în volum ca un exemplu de reper al continuității și al academismului rezervat și sobru în perioada comunistă, presa bihoreană post-decembristă reflectă energia renașterii culturale și a pluralismului, navigând însă printre provocările economice și tehnologice ale tranziției democratice. Florin Ardelean aduce în prim-plan câteva aspecte esențiale despre presa bihoreană post-decembristă, evidențiind transformările și provocările acesteia într-un context marcat de tranziția politică și socială. Autorul își construiește imaginea socio-mediatică în jurul următoarelor fenomene: diversificarea presei după 1990, tensiunea dintre calitate și comercializare, marca jurnalismului de opinie și intensele dezbateri post-revoluționare și nu în cele din urmă tehnologizarea și apariția noilor media și, ca un corolar, rolul publicațiilor în formarea conștiinței culturale.

Într-adevăr, după 1990, presa bihoreană cunoaște o explozie de publicații, incluzând reviste culturale precum *Cele Trei Crișuri*, *Aletheia*, *Aurora* și *Țara Crișurilor*, dar și publicații ecleziastice, cum ar fi *Legea Românească* și *Vestitorul Unirii*. Cele dintâi publicații devin platforme pentru dezbateri culturale și intelectuale, reunind nume importante ale literaturii și jurnalismului contemporan. Reviste precum *Legea Românească* și *Vestitorul Unirii* contribuie la reafirmarea valorilor spirituale și religioase într-o societate aflată în proces de redefinire morală după decenii de cenzură ideologică. Aceste publicații au fost esențiale pentru revitalizarea tradițiilor și a conștiinței religioase în Bihor.

Aceasta reflectă dorința de a răspunde noilor nevoi culturale și spirituale ale publicului, de aici „o anume calitate și seriozitatea celor ce i-au conturat profilul de evoluție”, dar îi poate cartografia și „limitele, un anume bovarism endemic, neputința de-a sări peste propria umbră” (p. 233), așadar o imagine panoramică oferită de autor prin jocuri de clarobscur. Autorul remarcă un fenomen dualist specific perioadei, în care dorința de a produce conținut cultural de calitate coexistă cu o „cădere în frivol”, determinată de presiunile economice și de necesitatea supraviețuirii financiare a publicațiilor.

Sunt semnalate inclusiv probleme deontologice cu care presa bihoreană post-decembristă s-a confruntat, reflectând provocările specifice tranziției democratice: influența politică asupra conținutului editorial și tendința de a favoriza anumite grupuri de interese, subiectivismul și lipsa imparțialității, comercializarea excesivă și „frivolizarea” conținutului și nu în cele din urmă, mai recent, etica în raport cu noile media.

Se observă că în perioada post-revoluționară, tonul editorial al publicațiilor bihorene devine mai incisiv, iar dezbaterile despre actualitatea culturală și socială capătă un caracter mai

dinamic și mai polarizat. De exemplu, *Familia*, deși păstrează rubrici tradiționale, își adaptează conținutul pentru a reflecta noile realități ale perioadei post-comuniste.

Presa bihoreană post-decembristă, așa cum este prezentată în volum, reflectă o tranziție intensă și complexă, caracterizată de diversificare tematică și editorială, dar și de o luptă constantă între idealurile culturale și presiunile economice. Aceasta oscilează între încercarea de a păstra relevanța culturală prin inițiative autentice și tendința de a ceda comercializării, într-un context al democratizării mass-mediei și al apariției noilor tehnologii. Presa devine, astfel, un spațiu atât al redescoperirii valorilor culturale, cât și al adaptării la noile realități socio-politice și tehnologice.

În privința fenomenului tehnologizării, autorul observă cum presa bihoreană începe să se confrunte cu provocările digitalizării, trecând de la formatul tradițional tipărit la cel online. Acest proces deschide noi oportunități, dar ridică și întrebări legate de etica jurnalismului și de sustenabilitatea financiară. Analizând impactul fenomenului tehnologizării asupra presei bihorene și evidențiind transformările majore aduse de tranziția de la formatul tipărit la cel digital autorul arată că digitalizarea nu doar că a revoluționat modul în care informația este produsă și consumată, dar a creat și o serie de provocări specifice legate de etică și sustenabilitate. Un exemplu relevant este migrarea unor publicații bihorene tradiționale către mediul online, fie prin crearea de versiuni digitale, fie prin înființarea unor platforme complet noi. Acest pas le-a permis să ajungă la un public mai larg și să distribuie informația în timp real, depășind constrângerile impuse de formatul tipărit. Cu toate acestea, această tranziție a fost marcată de dificultăți, precum menținerea calității jurnalismului în fața presiunilor de a produce conținut rapid și atractiv.

Autorul a găsit o ocazie perfectă de a examina dintr-o perspectivă nouă inclusiv apariția și declinul televiziunii la Oradea, alături de dinamica presei culturale după căderea regimului comunist și abordează impactul tehnologiilor moderne și al digitalizării asupra mass-media tradiționale. Se pune accent pe dilemele etice și identitare ale jurnalismului într-o eră dominată de alternative media și fenomenul post-adevăr. El remarcă: „*Fake news*-ul este produsul rezidual al acestui fenomen de „democratizare” aflat în plină ofensivă într-o epocă a dezinformării și a *post-adevărului*” (p. 225). Totodată autorul observă cum digitalizarea a ridicat probleme serioase deontologice, cum ar fi prevalența titlurilor de tip clickbait, care sacrifică adesea acuratețea informației pentru a atrage trafic. De asemenea, fenomenul preluării neautorizate a materialelor de pe alte site-uri, fără atribuirea sursei, a devenit frecvent, subminând drepturile de autor și integritatea profesională.

Un capitol asupra căruia merită să ne oprim este „A cui este Oradea?” Textul propus de Florin Ardelean reprezintă o reflecție complexă asupra identității istorice, culturale și sociale a orașului situat la intersecția influențelor multiple: românești, maghiare, evreiești și, mai recent, ale globalizării, generând o identitate fragmentată. Florin Ardelean analizează Oradea, „această doamnă venerabilă, cu maniere de pension, cu amintiri de curtezană fără inhibiții și un prezent cu sclipici, dar respirând un aer de vodevil” (p. 391) ca pe un spațiu contestat, unde trecutul, marcat de multiculturalitate și conflicte etnice, este revendicat de diverse comunități și perspective. Autorul explorează modul în care istoria orașului a fost influențată de prezența comunităților diverse – români, maghiari, evrei –, fiecare contribuind semnificativ la dezvoltarea culturală, economică și arhitecturală a orașului. Totuși, această diversitate a fost adesea însoțită de tensiuni și revendicări, fiecare grup încercând să-și consolideze influența și să-și protejeze identitatea.

Un aspect central al capitolului este analiza contribuției comunității evreiești², care, în perioada dualismului austro-ungar, a jucat un rol esențial în transformarea Oradei într-un centru urban modern, cunoscut ca „Parisul de pe Crișul Repede”. Florin Ardelean subliniază cum această comunitate a adus inovații în domenii precum comerțul, arhitectura și educația, dar a suferit o tragedie profundă în timpul Holocaustului (p. 394), când mii de evrei din Oradea au fost deportați și uciși. Un alt punct de interes este impactul politicilor de maghiarizare din perioada austro-ungară, care au încercat să reducă influența culturii și identității românești. Aceste politici au creat o dinamică tensionată între comunitățile locale, influențând profund atât cultura, cât și memoria colectivă a orașului.

Autorul examinează transformările suferite de Oradea în perioada comunistă și postcomunistă, inclusiv pierderile cauzate de politicile represive și de migrația comunităților. După 1989, orașul încearcă să-și regăsească echilibrul identitar, redescoperind moștenirea multiculturală ca un atu, dar confruntându-se în același timp cu provocările modernizării și globalizării. Capitolul se încheie cu o notă filosofică, întrebându-se cine are dreptul de a „revendica” Oradea. Florin Ardelean sugerează că orașul aparține, în esență, tuturor celor care l-au construit și l-au influențat de-a lungul timpului, dar și generațiilor viitoare care trebuie să învețe să gestioneze această moștenire complexă.

Capitolul „A cui este Oradea?” este un exemplu remarcabil de jurnalism analitic, care îmbină cercetarea istorică riguroasă cu reflecții culturale și sociale. Autorul oferă o perspectivă echilibrată, recunoscând contribuțiile fiecărei comunități și evitând să privilegieze o singură narativă identitară. În esență, acest capitol propune o viziune asupra Oradei ca pe un spațiu al diversității, unde memoria trecutului trebuie valorificată pentru a construi un viitor armonios.

Addenda volumului propune două eseuri filosofice despre relația umanității cu tehnologia și despre stoicismul ca model de etică. Primul eseu tratează relația complexă și tensionată dintre umanitate și tehnologie, criticând infatuarea generată de progresul tehnologic și legată de ideea că „într-o lume lesnicioasă” totul este posibil datorită tehnologiei și atunci totul trebuie făcut, căci „tehnologia o ia înaintea gândirii/înțelepciunii, iar decizia e paralizată de infatuarea lui *a-putea-face-ce-vrei-pentru-că-poți*” (p. 400). Autorul argumentează că, deși confortul adus de inovațiile tehnologice a transformat societatea, acesta a dus și la o pierdere a conexiunii cu valorile esențiale, generând o stare de superficialitate și insatisfacție. Esența eseului constă în contrastul dintre performanțele tehnologice hiperbolice și dificultatea de a atinge fericirea personală sau colectivă. Infatuarea tehnologică este prezentată ca o iluzie, un substitut al progresului autentic, în care etica și responsabilitatea sunt adesea neglijate. Autorul sugerează că această situație necesită o reevaluare a relației omului cu tehnologia, bazată pe o viziune mai profundă și echilibrată asupra scopului umanității.

Al doilea eseu aduce în prim-plan stoicismul, exemplificat prin viața și gândirea lui Seneca și Marcus Aurelius, ca modele de etică într-o lume modernă descumpănită. Autorul accentuează necesitatea întoarcerii la principii morale în fața provocărilor contemporane, subliniind disonanțele dintre doctrina filosofică a celor doi și viața lor practică, ceea ce creează oportunități pentru interpretări critice. Esența stoicismului – raportarea la virtute, autocontrol și acceptarea inevitabilului – este recontextualizată ca un ghid pentru o lume „descumpănită de propriile excese” (p. 437) de provocările morale și existențiale contemporane. Autorul invocă o nevoie

² Vezi și articolul Florin Ardelean, *The Jews of Oradea and the Parable of the Crushed Olives*, în *Transylvanian Review*, vol. XXII, Supplement no. 4, 2010, Cluj, Romanian Academy, p. 20-29.

urgentă de a revitaliza valorile etice într-o societate marcată de consumerism și relativism moral, oferind stoicismul ca un antidot pentru pierderea direcției spirituale. Eseul propune o paralelă între epoca romană și lumea modernă, indicând că ambele perioade împărtășesc crize existențiale asemănătoare.

Stilul acestui volum reflectă armonios dubla identitate profesională a autorului, Florin Ardelean, atât ca profesor universitar specializat în Jurnalism și Istoria Presei, cât și ca scriitor cu o voce literară distinctă. Autorul îmbină rigoarea academică, definită prin documentare solidă și structură analitică, cu o expresivitate narativă care dă textului o dimensiune literară atractivă. Echilibrul dintre obiectivitatea științifică și implicarea personală în subiect transformă lucrarea într-o lectură accesibilă și captivantă, capabilă să atragă atât specialiști, cât și cititori din afara mediului academic.

Printr-un ton elegant și clar, volumul reușește să comunice idei complexe fără a pierde din profunzime, folosind un limbaj ce combină precizia terminologică cu subtilitatea literară. Această abordare conferă lucrării o dublă valoare: una documentară, prin analiza minuțioasă a presei culturale, și una estetică, prin felul în care autorul reușește să personalizeze analiza.

În final, Florin Ardelean reușește să ofere o viziune integratoare asupra legăturii dintre trecut și prezent, analizând transformările jurnalismului cultural în contextul digitalizării și al epocii post-adevărului. Volumul subliniază, de asemenea, importanța continuării dialogului academic în acest domeniu. Acest al doilea volum este o contribuție esențială pentru înțelegerea istoriei presei și a dinamicii culturale din Transilvania, constituind un reper valoros pentru toți cei interesați de jurnalismul cultural și de identitatea culturală regională.